Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2025–2026

29 279 Rechtsstaat en Rechtsorde

Nr. 1041

BRIEF VAN DE MINISTER EN STAATSSECRETARIS VAN JUSTITIE EN VEILIGHEID

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 16 juni 2026

Hierbij ontvangt uw Kamer de rapporten «Vinkjes in het strafrecht? Een kwantitatieve analyse van sociaaleconomische positie en verschillen in afdoeningsuitkomsten» en «Scherp op selectiviteit. Mechanismen en handelingsperspectieven bij etnische en sociaaleconomische selectiviteit in het strafrechtsysteem» van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC). Ook bieden wij het rapport «Verdachte gronden? Een juridisch onderzoek naar selectiviteit op grond van sociaaleconomische positie en herkomst in de strafrechtspleging» aan, dat in opdracht van het WODC opgesteld is door de Universiteit Leiden. Deze onderzoeken zijn uitgevoerd naar aanleiding van het rapport «Van verdenking tot vrijheidsstraf. Een statistisch onderzoek naar de invloed van migratieachtergrond op uitkomsten in de strafrechtketen».[1] Omdat er op dat moment nog weinig zicht was op de onderliggende mechanismen die de ongelijke uitkomsten kunnen verklaren, is aanvullend kwalitatief onderzoek verricht. Onderhavige rapporten betreffen een vervolg op dat kwantitatieve onderzoek.

Aanleiding voor de onderzoeken

De onderzoeken zijn uitgevoerd naar aanleiding van twee moties van de Tweede Kamer, waarin werd verzocht om nader onderzoek te doen naar mogelijke discriminatie en het bestaan van klassenjustitie in het Nederlandse strafrecht. De eerste motie betreft een motie van het lid Van der Staaij en had betrekking op de oververtegenwoordiging van mensen met een niet-westerse migratieachtergrond in cijfers over criminaliteit.[2] In reactie op deze motie is een synthese van de beschikbare cijfers opgesteld, waaruit onder meer bleek dat de oververtegenwoordiging toeneemt bij het doorlopen van de verschillende fasen in de strafrecht-

[1] Kamerstukken II, 2024/2025, 29 279, nr. 976.
[2] Kamerstukken II, 2021/2022, 35 570, nr. 31.

kst-29279-1041
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2026

keten. Toegezegd werd hier via het WODC nader onderzoek naar te doen.[3] De tweede motie betreft een motie van het lid Van Nispen en had betrekking op mogelijke vormen van «klassenjustitie» in Nederland, een term die in de context van dit onderzoek is vertaald als selectiviteit langs de lijnen van sociaaleconomische positie.[4] Het WODC heeft zowel kwantitatief als voor beide thema's overkoepelend kwalitatief onderzoek uitgevoerd. In aanvulling hierop heeft de Universiteit leiden in opdracht van het WODC in een juridische analyse de vraag onderzocht wanneer er sprake is van illegitieme selectiviteit in de strafrechtketen op basis van sociaaleconomische positie of etniciteit en nationaliteit.

Samenvatting bevindingen

Uit de kwantitatieve analyses in het onderzoek «Vinkjes in het strafrecht» komt naar voren dat verdachten met een zwakke sociaaleconomische positie niet vaker worden gestraft dan verdachten met een sterke sociaaleconomische positie. Verdachten met een sterkere sociaaleconomische positie krijgen echter wel vaker een straf opgelegd door het Openbaar Ministerie in plaats van door de rechter. Deze vroege «sortering» in de strafrechtketen resulteert mogelijk in een grotere maatschappelijke zichtbaarheid van straffen voor verdachten met een zwakkere sociaaleconomische positie. Alleen zaken die bij de rechter voorkomen zijn immers openbaar. Deze sortering in de afdoeningsfase kan er daarnaast aan bijdragen dat de opgelegde straffen gemiddeld lichter zijn, aangezien alleen de rechter een gevangenisstraf kan opleggen.

Gemiddeld genomen zijn de afdoeningsuitkomsten gunstiger voor verdachten met een sterkere sociaaleconomische positie dan voor verdachten met een zwakkere positie. Daarbij spelen verschillende aspecten van sociaaleconomische positie een rol, zoals werk, een opleiding, opleidingsniveau en financieel vermogen (inkomen en woningbezit). Migratieachtergrond speelt bij volwassen verdachten een kleinere rol dan sociaaleconomische kenmerken. Wel hebben verdachten met een tweede generatiemigratieachtergrond gemiddeld een hogere kans op berechting door de rechter en op zwaardere straffen, ook wanneer rekening wordt gehouden met de sociaaleconomische positie. Voorts krijgen verdachten zonder bekend woonadres relatief vaak een straf opgelegd door de rechter, met name een gevangenisstraf. Hoewel de opgelegde straffen dan gemiddeld vrij kort zijn, wijzen de bevindingen erop dat ook een instabiele woonsituatie samenhangt met zwaardere strafrechtelijke uitkomsten.

In het kwalitatieve onderzoek «Scherp op selectiviteit» dat is uitgevoerd naar de geconstateerde verschillen, worden hiervoor meerdere mogelijke verklaringen gegeven. Zo wordt gewezen op de mogelijkheid dat de werkdruk in de strafrechtketen ertoe kan leiden dat bepaalde vooroordelen al dan niet bewust worden meegenomen in de uiteindelijke beslissing. Een bijvoorbeeld daarvan is de relatie die men ziet tussen recidive en sociaaleconomische positie. Ook als die relatie zich voor de groep als geheel aftekent, hoeft dit nog niet in een individuele casus het geval te zijn. Ten tweede kunnen culturele verschillen van invloed zijn. Denk aan de proceshouding en wijze van communiceren door de verdachte. Verdachten met een Nederlandse herkomst of betere sociaaleconomische positie kunnen zich vaak beter uiten en voegen naar de verwachtingen van de instanties. En ten derde kan de intentie om de schade van de justitiële inzet te beperken onbedoeld leiden tot ongelijke behandeling. Ongelijkheid ontstaat dan niet omdat men verdachten met

[3] Kamerstukken II, 2020/2021, 35 570 VI, nr. 107.
[4] Kamerstukken II, 2018/2019, 35 000 VI, nr. 53.

een ongunstiger uitgangspositie wil benadelen, maar omdat men verdachten die een betere positie hebben qua werk, onderdak of opleiding, wil behoeden voor verlies van de status quo.

Eerste reactie en vervolg

Gelijke behandeling is een van de basisprincipes van onze rechtsstaat. Dit geldt zeker in het strafrecht. Daarom moet elke vorm van ongerechtvaardigde ongelijke behandeling worden tegengegaan. Hoewel uit de bevindingen van de WODC-onderzoeken geen aanknopingspunten naar voren komen die zouden duiden op het bewust discrimineren van groepen verdachten op grond van sociaaleconomische positie of etniciteit, nemen wij de geconstateerde verschillen serieus.

Uw Kamer is bij brief van 18 april 2025 naar aanleiding van de uitkomsten van het onder van Investico en NOSop3 geïnformeerd over welke maatregelen het OM en de Rechtspraak hebben genomen om ongerechtvaardigde ongelijke behandeling tegen te gaan.[5] Zo besteedt het OM niet alleen aandacht aan bewustwording over gelijke behandeling door middel van cursussen en opleidingen voor de officieren van justitie, maar hanteert het ook een landelijk uniform strafvorderingsbeleid, strafmaatoverleg in zware en gevoelige zaken en de Landelijke reflectiekamer voor bespreking van regio-overschrijdende zaken, landelijk gevoelige zaken en complexe juridisch-inhoudelijke vraagstukken.

Binnen de Rechtspraak zijn ook maatregelen genomen om de kans op ongerechtvaardigde ongelijke behandeling zoveel mogelijk te verkleinen. Naar aanleiding van het genoemde onderzoek van Investico en NOSop3 is er binnen de Rechtspraak een actieplan opgesteld. Grotere bewustwording is in dat plan een belangrijke pijler, maar dit actieplan bevat ook het stimuleren van gesprekken tussen rechters onderling over mogelijke patronen in de straftoemetingspraktijk die duiden op bevooroordeelde besluitvorming en een voorstel om binnen de gerechten met alle medewerkers door middel van workshops te reflecteren op vooroordelen. Ook omvat het plan een voorstel om het scholingsaanbod voor rechters op het onderwerp rechterlijke oordeelsvorming door te lichten, aan te passen en uit te breiden. Ten slotte is er een breed besef dat aanzienlijk meer werk moet worden gemaakt van het werkelijk vergroten van de diversiteit binnen de Rechtspraak. In het actieplan is daarom opgenomen dat bekeken zal worden welke mogelijkheden er zijn om acties op dit onderwerp te versnellen en te prioriteren.

In de genoemde brief van 18 april 2025 is aangegeven dat het WODC bezig was met twee onderzoeken, waarvan wij de rapporten vandaag aan uw Kamer aanbieden. Wij gaan de rapporten grondig bestuderen en zullen de bevindingen de komende tijd met de betrokken ketenorganisaties bespreken. Ook zullen wij met de ketenorganisaties bespreken of en welke eventuele aanvullende maatregelen naar aanleiding van de bevindingen van de WODC-onderzoeken noodzakelijk zijn.

Daarnaast heeft het WODC het voornemen om in de tweede helft van dit jaar een congres te organiseren over de uitkomsten en de aanbevelingen uit de onderzoeken. Daarvoor zullen ook de betrokken ketenorganisaties worden uitgenodigd.

Wij streven ernaar voor het einde van het lopende jaar inhoudelijk op de bevindingen en conclusies van de rapporten te reageren, waarbij we uw Kamer ook zullen informeren over de uitkomsten van onze gesprekken

[5] Kamerstukken II, 2024/2025, 30 950, nr. 452.

met de betrokken ketenorganisaties. Tevens zullen wij ingaan op eventuele maatregelen die wij naar aanleiding van de bevindingen van de WODC-onderzoeken treffen.

De Minister van Justitie en Veiligheid,
D.M. van Weel

De Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid,
K.T. van Bruggen